

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Збірник наукових праць

Том 15

ЧЕРНІВЦІ
2012

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

1. Яценюк Галина (Чернівці) Особливості взаємостосунків українського емігрантського уряду з гетьманським урядом Івана Скоропадського (1709-1720 рр.)	7
2. Скорейко Ганна (Чернівці) “Людина зі зброєю”: еволюція сприйняття війни і армії у західноукраїнському суспільстві ХІХ ст.	12
3. Білецький Борис (Чернівці) “Пласт” як складова Всесвітньої організації скаутського руху (До 100-річчя від дня заснування)	19
4. Королько Андрій (Івано-Франківськ) Російська окупація Покуття в роки Першої світової війни (1914-1917 рр.)	24
5. Філоретова Лариса, Гребенюк Олена (Кіровоград) Прорахунки української влади у сфері військового будівництва в період національно-визвольних змагань	33
6. Тимошенко Юрій (Київ) Спортивне життя в радянській Україні в 1920-ті роки	36
7. Білан Сергій (Київ) Розселення хуторів в Україні у 30-х рр. ХХ ст.	41
8. Мизак Нестор (Чернівці) Українці у польській армії генерала В. Андерса (1942-1945 рр.)	46
9. Ільницький Василь (Дрогобич) Відновлення органів радянської адміністрації у Дрогобицькій області УРСР у 1944-1952 рр.	53
10. Герегова Світлана, Шеремета Ярослава (Чернівці) Жіночий фактор в українському правозахисному русі (70-ті роки ХХ століття)	59
11. Дробіна Лілія (Чернівці) Формування державної системи соціального страхування військових інвалідів в Україні	65
12. Мельничук Галина (Чернівці) Сучасні тенденції розвитку освітньої сфери як складової гуманітарної політики України	71

ІСТОРІЯ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ (ХОТИНЩИНИ)

1. Федорук Андрій (Чернівці) Адміністративно-урядницька політика князя Володислава Опольського в “земли Шепинской” (70-ті роки ХІV ст.)	75
2. Богачик Тамара (Чернівці) Північнобессарабські повітові центри у дореформений період (1812-1868 рр.)	81
3. Добржанський Олександр, Добржанський Сергій (Чернівці) “Руська бесіда” – арена румунсько-українського протистояння та спроби налагодження діалогу в другій половині 90-х рр. ХІХ ст.	87
4. Ботушанський Василь (Чернівці) Янку Флондор (1865-1924) у світлі історичних джерел	91
5. Чайка Галина, Гунчак Тетяна (Чернівці) Український еміграційний фольклор першої хвилі з Буковини	100
6. Мустеца Василь (Чернівці) Опір ОУН післявоєнним радянським перетворенням на Буковині (на прикладі Кіцманського району Чернівецької області)	105

¹⁵ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє – минуле. (1914-1920). В чотирьох частинах. Друге видання. Українське видавництво. – Мюнхен. – 1956. – С. 205.

¹⁶ Христюк П. Вказ. праця – С. 16.

¹⁷ Дорошенко Д. Мої спомини. – С. 205.

¹⁸ Дорошенко Д. Історія України. 1917. – 1923 рр. Т.1. Доба Центральної Ради. – К.: Темпора. – 2002. – С. 145, 370.

¹⁹ Центральна Рада... – С. 225.

²⁰ Савченко В. Український рух у російських частинах у 1917 та 1918 рр. /За державність. –1934. – 36.4. – С. 48.

²¹ Дорошенко Д. Історія України. – С. 358-359.

²² Центральна Рада... – С. 351.

²³ Там само. – С. 351, 393-394.

²⁴ Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь. 1991. – С. 303.

²⁵ Мазена І. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921.1. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія. П. Кам'янецька доба. – Дніпропетровськ: Січ. – 2001. – С. 67.

²⁶ Там само. – С. 68.

²⁷ Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. – Накладом Марії Ковалевської. – Інсбрук. – 1969. – С. 315, 319, 321.

²⁸ Дорошенко Д. Мої спомини. – С. 199.

²⁹ Фещенко-Чопівський І. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради і Директорії УНР. – Житомир, 1922. – С. 36.

³⁰ Винниченко В. Відродження нації. Частина 1. Київ – Відень. – 1920. – С. 134.

³¹ Там само. – С. 137.

³² Там само. – С. 137-138.

³³ Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К.: Криниця. – 1991. – С. 60.

³⁴ Солдатенко В. Ф. Три голгофи. Політична доля Володимира Винниченка. – К., 2005. – С. 80.

³⁵ Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття. – К., 1993. – С. 119.

³⁶ Винниченко В. Відродження нації. – С. 25-26.

³⁷ Історія січових стрільців. – Львів – Київ. – 1992. – С. 312.

*Лариса Филоретова
(Кировоград)
Елена Гребенюк
(Кировоград)*

ПРОСЧЕТЫ УКРАИНСКОЙ ВЛАСТИ В СФЕРЕ ВОЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В ПЕРИОД НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ

В статье сделана попытка определить субъективные причины просчетов Центральной Рады в организации Вольного казачества и украинизации воинских частей.

Ключевые слова: Вольное казачество, украинизация воинских частей, просчеты украинской власти, военное строительство, субъективные причины.

*Larisa Filoretova
(Kirovograd)
Olena Grebeniuk
(Kirovograd)*

MISCALCULATIONS OF UKRAINIAN POWER IN THE FIELD OF MILITARY BUILDING

The attempt to find out the subjective grounds of miscalculations in time of Central Advice in organization of the Free Cossacks and ukrainization of military formations is done in the article.

Keywords: Free Cossacks, ukrainization of military formations, miscalculations of Ukrainian power, military building, subjective ground.

УДК 796.011.1 (477) „1920”

*Юрій Тимошенко
(Київ)*

СПОРТИВНЕ ЖИТТЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 1920-ті рр.

У статті з'ясовано, що впродовж 1920-х рр. навколо терміна “спорт” розгорнулися політичні дискусії, що відбилися на розвитку різних його видів. У ці роки з'являється тенденція до підпорядкування фізичної культури (і спорту, як її складової) політичним цілям та інтересам влади. Розкрито ступінь популярності та поширення тих чи інших видів спорту по УСРР, особливості їх культивування. Заакцентовано увагу на тому, що футбол (лише в окремі роки – гандбол) користувався найбільшою підтримкою серед людей, і це викликало невдоволення з боку радянської влади. Вона намагалася протиставити цій популярності інші види, сприймаючи футбол лише як хуліганську забавку.

Ключові слова: спорт, фізична культура, змагання, футбол.

Мета дослідження – з'ясувати стан, у якому перебувала спортивна сфера України за умов несприятливої державної політики.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1920-ті рр.

Об'єктом дослідження є фізична культура і спорт у Радянському Союзі, зокрема в УСРР, у 1920-ті рр.

Предметом – спортивне життя у радянській Україні досліджуваного періоду.

В умовах відносної свободи, характерної для періоду нової економічної політики, культурне життя в Україні нуртувалося боротьбою різноманітних течій, тенденцій, поглядів на право визначати форми і норми постреволюційної культури. Спорт і фізична культура загалом не залишалися осторонь цього процесу. Перш за все, це проявилось в дискусії щодо змісту і методів фізкультурно-спортивної роботи в УСРР. Ініціатори фізкультурного руху виходили з того, що раз виникла держава, яка постулює нові

принципи організації суспільства, то і підходи до фізкультурно-спортивної роботи мають бути відмінними не лише щодо попередніх років, але й щодо культивованих у європейських буржуазних країнах. У народі панував ентузіазм, очікування від майбутнього були величезні і найфантастичніші ідеї не видавалися такими. Тому й не дивно, що виникають кілька бачень щодо майбутнього фізичної культури в підрадянській Україні.

Найперше зауважимо, що впродовж 1920-х рр. дискутується саме питання щодо термінів “фізична культура” і “спорт”. Дехто вважав поняття “спорт” несумісним із поняттям “фізична культура”, оскільки етимологія слова “спорт” початково походить від англійського “відволікатися”, “розважатися”, “веселитися”, тобто саме те, що роблять у спорті (in sport) і стосувалося саме аристократії. У вузькому розумінні в середньовічній шляхетській культурі воно означало “половання на дичину” (game), яке потім було конотовано як “перегони”. У повсякденну мову слово спорт (desporte – іспанська, desporto – португальська, spog – турецька, спорт – українською тощо) увійшло в середині XIX ст. із поширенням у Європі багатьох нових ігор і розваг. Відтепер “спорт” став родовим поняттям для різних видів гри в м’яч (крикет, футбол, хокей), єдиноборств (бокс, фехтування), різноманітних модних видів дозвілля (веслування, верхова їзда, велоперегони і перегони на роликівих ковзанах), а також легкоатлетичних вправ (біг, стрибки, метання тощо). Оскільки заняття спортом вважалося справою аристократів (а початково так і було), то ідеологічно воно не могло вписуватися в нові пролетарські реалії, тому домінуючим стало поняття “фізичної культури”, а “спорт” розглядався як один із її різновидів¹.

Характерно, що на основі нового погляду на фізичну культуру в Європі у XIX ст. відроджується і розвивається вчення про “тілесні вправи”, формуються різноманітні гімнастичні школи. Поширені в Західній Європі гімнастичні рухи, такі як “сокольство”, хоча й проводили змагання під час своїх зльотів, але так як відмовлялися мати щось спільне зі спортом, що мав негативну “шляхетську” репутацію. Цікаво, що термін “гімнастика” в ті роки складала змістову основу цього терміна “фізична культура” так і терміна “спорт”, хоча всьох із них вживався з соціально-класовим відношенням: “спорт” – це шляхетсько-вельможні заняття, а “фізична культура” – це для пролетарів та інших класів задля підтримання їх працездатності. Вперше цей термін пролунав на з’їзді Всеобучу в 1919 р. У 1924 р. голова Червоного спортивного товариства М. І. Подвойський зауважив, що термін “фізична культура” введений для того, щоб використати інший термін – “спортизація населення”. При цьому він підкреслював, що “фізична культура” – також невіддале визначення і правильніше було б називати – “фізичне оздоровлення”.

Таким чином, спортивна складова фізичної культури впродовж 1920-х рр. владою не заохочувалася, а навпаки – заборонялася категорично. У ці роки

“чемпіонство”, “рекордсменство” – вульгарні слова тому, що прагнення до рекордів – це виділення із загальної маси, це акцентування на індивідуальному, а не на колективному, тому з ними, на переконання радянських керівників фізкультурної сфери, треба було боротися. Квінтесенцією цього стане постановою ВРФК, прийнята в 1924 р., в якій щодо відзначення переможців зазначено: “Отменяется всякое премирование ценными призами и жетонами за индивидуальные достижения в узко-специальных видах спорта, не дающих всестороннего физического развития. Денежное премирование, безусловно, воспрещается; – за лучшее достижения команд и индивидуумов в многоборьях производится премирование, соответствующее идее физкультуры (статуями, спортивными принадлежностями, обмундированием, литературой и т.д.); премирование по спортивным играм производится не только за технический результат, но и за корректность и тактику игры. За лучшие достижения команд и коллективов премируются соответствующие ячейки физкультуры, к коим они принадлежат; участники соревнований получают лишь памятные листы”². З цього уривку бачимо, що фізична культура і спорт початково розглядалися радянською владою як засоби для виховання, найперше, колективізму; як засіб прищеплення негачії до будь-якого виділення з маси – звідси і таврування “чемпіонства”, і обережне ставлення до “узко-специальных видов спорта”, і заборона грошових нагород. Лише з часом більшовики зрозуміють, як усе це поставити на службу владі.

Наведений документ цікавий іще й тим, що відтворює “дух епохи” – дає можливість відчутти радянське спортивне повсякдення пореволюційних років, його страхи й пріоритети. Аналіз радянських газет показує пріоритети державної політики у фізичній культурі в цей період, “корисні” й “не корисні” види спорту тощо. Так, у одній із статей Вищої ради фізкультурного комітету (ВРФК) нагадувалося (звертаючись до Волинської губернської РФК), що “...марафонский бег не соответствует духу пролетарской физкультуры (явный вред и полная ненужность его)...”³; в іншій статті говориться про те, що спорт дуже корисний для організму: він його загартовує, зміцнює, але лише доти, доки спорт має характер фізичних вправ. Зовсім інше, коли до спорту примішується елемент змагань, тоді спорт шкодить здоров’ю. Тому – підсумовує автор статті – спортом, який узагалі дуже корисний, треба користуватися дуже обережно⁴; не заперечуючи позитивних сторін більярду, який розвиває влучність рухів, точність, окомір – завважається в іншому дописі – відзначають, що він дає незначне фізичне навантаження, а головне: “...игра обычно проводится в закрытых помещениях, отравленных табачным дымом и винными парами. В итоге биллиард нельзя признать физкультурной игрой...”⁵. Звертаючи увагу на небезпечно захоплення змаганнями, ще у 1924 р. ВРФК доводить до відома всіх організацій, що вона самостійно розроблятиме

календарний план змагань з усіх видів спорту і розсилатиме його на місця.

Ця проблема артикулюється новим словосполученням, що буде “модним” упродовж кількох наступних років, а саме боротьбою з “однбокiстю”. Читаючи тодішню пресу, складається враження, що ця “однбокiсть” – головна проблема спорту. Як наслідок, уживаються всілякі заходи, аби її подолати в тих чи інших видах спорту. Так, для ковзанярів запроваджується обов’язкове лазіння по канату без допомоги ніг; для футболістів – іспити по шестибор’ю: біг на 100 і 1500 метрів, стрибки з розбігу в довжину та висоту, метання диска та ядра (обома руками). По кожному з видів встановлювалися необхідні для виконання нормативи⁶. Цілком звичним у цей час виглядає повідомлення про те, що в Одесі футбольний сезон розпочався з розиграння “призу відкриття”, що складався з низки легкоатлетичних номерів і футбольного матчу, який зіграли дві кращі команди за результатами легкоатлетичних змагань. Одночасно у Харкові перед початком гандбольного сезону також розігрувався “приз відкриття”, що складався з бігу, метання м’яча тощо, а велосипедна секція декларує, що в новому сезоні кількість змагань буде мінімальною, а основною роботою спортсменів будуть екскурсії та агітаційні поїздки⁷. Навіть біг на лижах, що завжди належав до “корисних” видів, не оминула нова мода: “С целью предотвращения деформации организма от вынужденного постоянно согнутого положения, лыжникам рекомендуются занятия напряженным выгибанием и соответствующими кореглирующими упражнениями для шеи, плеч, спины”⁸.

Спортивна робота впродовж 1920-х рр. зосереджується переважно навколо ігрових видів – футболу, гандболу, меншою мірою – волейболу і баскетболу. Особливістю тих років була певна “синусоїдність” у культивуванні тих чи інших видів: в одні роки вони популярні, потім про них забувають, щоби за кілька років до них знову повернутися. Це пояснюється тим, що в УСРР ще здебільшого не сформувалися організаційні структури тих чи інших спортивних видів, розвиваються вони ініціативою зацікавлених людей, оскільки влада ще не присутня у спорті. Яскравим цьому підтвердженням був гандбол у Харкові. У середні 1920-х рр. він на рівних конкурує з футболом! Із преси довідуємося про цікаву колізію, що виникла навколо нього в 1926 р.: “Досі в Україні були правила, що виробилися в процесі практичного досвіду протягом 12 років. Одночасно тільки три роки тому москвичі наперекір надмірному захопленню футболом вирішили запровадити якусь нову гру – зупинилися на ручному м’ячі (гандболі), теоретично “винайшли” правила. Незважаючи на те, що на Україні гандбол найбільш поширився, а у Москві і тим більше в інших містах СРСР зовсім не прищепився, Вища рада ФК РСФСР уперто не хотіла визнати доцільність і життєвість гри за українськими правилами, вважаючи до цього зовсім непотрібний містечковий патріотизм”⁹, – жалівся кореспондент газети.

В кінцевому рахунку прийняли саме українські правила. В даній статті бачимо першу згадка про якийсь вид спорту (окрім футболу), що мав відносно тривалу історію в Україні. Однак вже від 1929 рр. гандбол майже зникає зі спортивної мапи міста та й загалом по республіці культивується мало. Натомість активно пропагується гра в городки, що поширена в РСФСР.

Мав своїх прихильників і хокей (під яким тоді розумівся “російський хокей”), хоча преса й відзначала його труднощі: “Гра в хокей поки що мало поширена в СРСР (підкреслено авт. – Ю.Т.), а тим більше на Україні, де й зими справжньої ось уже років 5-7 нема. У 1922 р. мали у Харкові тільки 1 команду, в 1923 р. – три, а 1926 р. маємо вже 17...”¹⁰. Упродовж кількох років хокей поширюється ще й у Миколаєві, Дніпропетровську, Артемівську. В цілому ж хокей у ці роки ще не зажив великої популярності.

Від 1926 р. в Україні уперше з’являється волейбол, що, на думку тодішньої преси, трохи нагадував теніс, але був значно дешевшим щодо культивуванні. Початково його розвивають у Харкові на всеукраїнських курсах фізичної культури, де й була сформована перша команда. Згодом створюють свої команди залізничники донецьких і південних залізниць, проводяться перші зустрічі.

Водне поло згадується як таке, що мало поширене в СРСР, а в Україні його розвивали лише в Одесі. Теніс, “якого зовсім були забули”, культивувався у Харкові, Києві, Одесі, Запоріжжі, на Донбасі. В 1926 р. у Харкові навіть пройшли перші всеукраїнські тенісні змагання.

Баскетбол тоді вважався зимовим видом і в Україні був поширений дуже мало, виняток становила Одеса, де були спортивні приміщення й ним активно займалися. Задля популяризації гри (на противагу футболу) взимку 1926-27 рр. вперше проводилася першість України з цього виду спорту, але великої популярні він ще не отримав і асоціювався переважно з навчальними закладами, де його намагалися прищепити молоді.

Популярними були всі види легкої атлетики. З одного боку, вона не вимагала великих коштів на інвентар, з другого – вона найповніше пов’язана з підготовкою солдатів. У межах проведення I Всеукраїнської олімпіади, що проходила 10-18 вересня 1921 р. у Харкові, більшість змагальних видів були представлені саме л/атлетикою – понад 100 учасників із Києва, Житомира, Чернігова, Катеринослава, Таганрога. Серед перших її переможців: Романтовський, Желяшкевич, Мільфорт, Могула, Попов, Драйман, Поль, Гудима та ін. Незважаючи на всі недоліки (брак суддів, інвентаря й устаткування, погана підготовка місць для змагань) олімпіада, по суті, започаткувала л/атлетичний спорт в Україні. На II Всеукраїнській олімпіаді, яка відбулася у серпні 1922 р., переважали військово-прикладні й командні види (пробіги, піші переходи, бігові дистанції з різними перешкодами), хоча відбулися й змагання з класичних видів л/атлетики. За від-

сутності регулярних змагань ці олімпіади можемо вважати неофіційною першістю України.

За умов, коли слова “олімпіада”, “олімпізм” набувають політичного змісту, з 1923 р. їх заступають “спартакіади”, перша з яких прошла у вересні в Харкові. Саме у ці дні відбувалося і I Всесоюзне свято фізкультури у Москві, в якому взяла участь і збірна команда України. Вона поділила 2-3 місця з командою Петрограда, поступившись господарям – москвичам. В особистому заліку кращі результати показали М. Підгаєцький, В. Калина, В. Єнько. Серед відомих легкоатлетів 1920-х рр. варто ще згадати О. Безрукова, А. Спиридонову, В. Кожушка, Г. Ердмана, Т. Васіну, О. Вишневську, Л. Зубенко та ін.

Влітку та восени 1924 р. легкоатлети України провели перші міжнародні зустрічі з робітничими спортивними клубами Фінляндії та Німеччини. Цей та низка інших років був насичений змаганнями – кожен легкоатлет стартував 5-7 разів, причому обов'язково в багатоборстві. Це не давало можливості зосередити увагу на якомусь одному виді. Загалом же тогочасний рівень розвитку л/атлетики залишався низьким. Після спартакіад робота згорталася, особливо в регіонах. Про планомірні регулярні тренування навіть провідних спортсменів тоді ще й гадки не було¹¹.

Важка атлетика як популярний вид упродовж 1920-х рр. була поширена в гуртках фізкультури металістів, вантажників та залізничників Харкова, Сталіно, Одеси, Києва, Білої Церкви. У лютому 1922 р. група київських та харківських атлетів узяла участь у першості РСФСР у Москві. Переможцями стали І. Жуков та Д. Ехт, призові місця вибороли Я. Шепелянський, Ф. Кондратьєв, І. Ющенко, В. Поль, Л. Алекс, А. Орлеан, І. Підгурський.

В/атлетика була представлена на II Всеукраїнській олімпіаді 1922 р. та I Всеукраїнській спартакіаді 1923 р. У грудні 1924 р. у приміщенні Київської філармонії проводився V особисто-командний чемпіонат СРСР, на якому український атлет Ф. Кондратьєв уперше став чемпіоном, а Д. Ехт переміг утретє. На цих змаганнях уперше запроваджено медичний контроль учасників¹². Основною проблемою для поширення цього виду спорту був брак інвентаря.

Бокс і боротьба опиралися на циркові традиції й незмінно користувалися успіхом у глядачів. Перший чемпіонат СРСР з класичної боротьби проходив у Києві в 1924 р. Сорок борців розігрували призи (медалі тоді не давали) у п'яти вагових категоріях – найлегшій, легкій, середній, напівважкій та важкій. Переможцями стали кияни Д. Горін, П. Махніцький і М. Сажко. У 1926 р. двоє останніх виграли і другу першість, а Д. Горін у 1928 р. у Норвегії став переможцем у важкій вазі на I Міжнародній робітничій спартакіаді¹³.

У 1920-ті рр. професійний бокс був невід'ємною частиною “розгульного” життя “непмановського” десятиліття. І бокс, і боротьба в цирку сприймалися фізкультурними керівними як професійна

робота й вони намагалися позбутися цього явища. В січні 1925 р. ВРФК разом із Наркомосом видали постанову (першу з низки наступних подібних), якою заборонили афішувати циркові виступи як фізкультурні. Оскільки і надалі в архівних джерелах зустрічаються схожі заборони, а змагання (союзні, міські, міжміські) і надалі проходили в цирках і театрах, можемо припустити, що допоки не вирішилося питання зі спортивними залами, влада змушена була миритися зі старою традицією.

У міжвоєнний період робилися спроби запровадити в СРСР і, зокрема, Україні, бейсбол. Його принесли американські комуністи, які масового приїздили “будувати соціалізм”, або ж змушені були емігрувати в СРСР. Перший матч зіграли в 1928 р., але через брак обладнання бейсбол не прижився, хоча ще й у наступному десятилітті був присутнім у спортивному календарі.

Згадує преса також велоспорт, шахи, лижі та ковзани (в зимовий період). Однак всі вони поступаються футболу – практично в кожному номері більшості газет є статті про нього. Незважаючи на повідомлення, заяви представників державних структур про розвиток фізичної культури в Україні, реально щодо 1920-х рр. є підстави говорити лише про футбол (і, в певні роки – гандбол у Харкові). Надзвичайно цікавою в плані обізнаності зі спортом, популярності його серед пересічних громадян є замальовка в газеті “Молодой ленинец” – одному з центральних друкованих органів України. Вона містить два малюнки, які відбивають бачення автора (і газети, а значить і ЛКСМУ), як потрібно проводити вільний час. На верхньому – фізкультурники; дівчина щось кидає і підпис “Бег. У старта”. На нижньому – люди грають у баскетбол, чітко видно намальований щит із кошиком. Натомість підпис свідчить: “Гандбол. Гол!”¹⁴. Це реальне уявлення, що ведучі рубрики “Фізкультура и спорт” у центральній газеті мало розумілися на спорті й не розрізняли дві настільки різні ігри. Але в цьому вся радянська дійсність: знання не важать нічого – головне непохитна переконаність у реалізації політики партії, в даному випадку – протиставленні будь-чого футболу.

Футбол у ці роки був “перекосом”, “однобокістю”, з якими намагалися боротися фізкультурні керівники. Радянська влада початково бачила у ньому лише хуліганську забавку, емоційну і неконтрольовану, а відтак – шкідливу для ідеологічного виховання мас. Тому всі 1920-ті рр. пройшли під знаком боротьби з футболом – спочатку відкритої протидії, а далі – мовчазного незаохочення. Найперше звернули увагу на дітей. У дитячій пресі виходять статті, де футбол показується з негативного боку, де негативні персонажі грають у футбол і т.п. Далі тактика змінюється і в статтях намагаються логічно обґрунтувати відмову від футболу. Зокрема, у статті “Почему спартаковцам”¹⁵ не можна грати в футбол” детально описується, що ця гра вимагає великої фізичної підготовки, що вона забирає дуже багато сил, які можна було б витратити на

¹¹ “Спартак” – дитячо-юнацька організація комуністичного спрямування, що в Україні деякий час сусідила з “Юними піонерами”, а далі була поглинута ними.

корисну роботу; що навіть прості удари по м'ячу дуже шкодять організмові дітей, не говорячи про те, що сама гра надзвичайно травматична і т.д.¹⁵ За цим починається наступ на старших.

На II Всеукраїнській нараді з фізкультури, що проходила в березні 1926 р., голова ВРФК А.Буценко закликає до боротьби з футболоманією. Газети наповнюються статтями, де показують, як футбол заважає роботі (“Футболоманія приводить до багатьох негативних явищ. Є випадки, коли цілі цехи не працювали, бо робітники були на футбольному матчі”), як через футбол не розвиваються інші види спорту та про його однобокості: “То, что футболисты в массе являются односторонними в физкультурном отношении, слабо развитыми, достаточно наглядно продемонстрировали результаты проведенного в Чернигове шестиборья. Не говоря уже о том, что 2/3 футболистов вовсе уклонились от сдачи норм, из явившихся только 18% выполнили эти нормы...”. У такий спосіб намагаються створити навколо нього негативний імідж, відштовхнувши людей. Одночасно, на протипагу футболу преса прагне популяризувати інші види спорту, часто прямо декларуючи цю мету: “Всеукраинское совещание по физкультуре постановило широко популяризировать среди учащихся школ Соцвоста разновидности лапты и партийных игр с мячом. Цель популяризации – ослабление увлечением футболом... В школах ФЗУ будут введены игры: лапта, городки, гандбол, баскетбол”¹⁶. І все це відбувалося в ситуації, коли переважна більшість усіх спортивних повідомлень у пресі була присвячена саме футболу: подаються результати матчів, описуються ігри найсильніших команд, інформується про футбольне життя за кордоном. Інколи все це в одній і тій самій газеті. Власне, це й показувало популярність футболу, з яким влада мусила миритися. Аби не випустити ситуацію з-під контролю, вона намагалася інституалізувати футбол, спрямувавши його в певне русло, шляхом запровадження структурованості змагань, необхідних правил і вимог щодо них, поєднуючи футбольні змагання з іншими, менш популярними, видами спорту і в такий спосіб підпорядкувавши владі цю стихію. Саме з цим пов'язана регулярність повідомлень, статей, у яких висвітлювалася та засуджувала грубість гравців, вболівальників; було намагання ввести в систему визначення переможця ще й позаспортивний чинник: “В біжучому спортивному сезоні оприділення кращих футбольних і гандбольних команд проводитиметься не лише рахунком забитих голів, але й братиметься на увагу дисциплінованість, коректність і т. ін. команд”¹⁷.

Отже, впродовж 1920-х рр. спортивне життя в УСРР розвивалося повільно. Для радянської влади спортивні практики асоціювалися з попереднім, антагоністичним їй, режимом. Відтак деякі види спорту потрапили в ситуацію якщо не заборони, то відкритого незаохочення з боку влади. Дискутуються самі терміни “спорт” і “фізична культура”, що наповнюються ідеологічним змістом і

протиставляються. Натомість у ці роки з'являється тенденція до підпорядкування фізичної культури (і спорту, як її складової) політичним цілям та інтересам більшовиків, що обмежувало їх можливості як соціокультурного явища.

Щодо перспективи подальших досліджень, то у силу того, як усе більше науковців звертатимуться до такої цікавої та багатогранної теми, як історія спорту, обов'язково переглядатиметься низка коліс, здавалося б, непорушних істин, створюючи об'єктивну картину радянського повсякдення і місця в ньому фізичної культури та спорту.

¹ Ибрагимов М. М. Онтология спорта и физического воспитания как феномен экзистенциалистской культуры // Теория и практика физического воспитания. – Донецкий национальный университет, 2011. – № 3. – С.57-58.

² “Вечернее радио” – Харьков, 1924. – 8 октября.

³ “Вечернее радио” – Харьков, 1924. – 22 октября.

⁴ “Комсомолец Украины” – Харьков, 1926. – 17 квітня.

⁵ “Известия” – Москва, 1926. – 27 ноября.

⁶ “Вісті ВУЦВК” – Харків, 1925. – 9 липня.

⁷ “Молодой ленинец”. – Харьков, 1925. – 27 марта; 5 апреля; 8 апреля.

⁸ “Вечернее радио” – Харьков, 1924. – 12 ноября.

⁹ “Комсомолец Украины” – Харьков, 1926. – 25 травня.

¹⁰ “Комсомолец Украины” – Харьков, 1926. – 2 лютого.

¹¹ М. О. Белых, П. Т. Богачик, З. П. Синицкий. Легкоатлетика Украины. – К.: Здоров'я, 1971. – С. 11-19.

¹² Драга В. В., Кравцов П. Н. Тяжелоатлеты Украины. – К.: Здоров'я, 1985. – С. 12.

¹³ Дымов Я. М. От боли голос хрипнет. – К.: Логос, 2006. – С. 27, 32.

¹⁴ “Молодой Ленинец” – Харьков, 1925. – 24 июля.

¹⁵ “Юный Спартак” – Харьков, 1923. – 27 октября; 7 сентября.

¹⁶ “Вечернее радио” – Харьков, 1925. – 13 февраля; “Молодой ленинец”. – Харьков, 1925. – 15 травня.

¹⁷ “Вісті ВУЦВК” – Харків, 1925. – 1 квітня; “Молодой ленинец”. – Харьков, 1925. – 4 июня; “Вечернее радио” – Харьков, 1925. – 9 сентября.

*Юрий Тимошенко
(Киев)*

СПОРТИВНАЯ ЖИЗНЬ В СОВЕТСКОЙ УКРАИНЕ В 1920-е гг.

В статье выяснено, что на протяжении 1920-х гг. вокруг термина “спорт” развернулись политические дискуссии, что отразилось на развитии разных его видов. В эти годы появляется тенденция к подчинению физической культуры (и спорта, как ее составляющей) политическим целям и интересам власти. Раскрыта степень популярности и распространения тех или других видов спорта по УССР, особенности их культивации. Акцентировано внимание на том, что футбол (лишь в отдельные годы – гандбол) пользовался наибольшей поддержкой среди людей, и это вызывало недовольство со стороны советской власти. Она пыталась противопоставить этой